

Nr 180.

Ankom till riksdagens kansli den 8 juni 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tandvården vid försvaret jämte i ämnet väckt motion.

(1:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under fjärde huvudtiteln (punkt 186) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Provisoriska åtgärder till förbättrande av tandvården inom försvarsväsendet för budgetåret 1945/46 beräkna ett reservationsanslag av 485 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 171, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 mars 1945, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll angivna grunder för organisationen av tandvården inom försvaret,

dels fastställa av departementschefen förordad personalförteckning för försvarets tandvård, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46,

dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för försvarets tandvård, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46,

dels ock för budgetåret 1945/46 anvisa

till Försvarets tandvård: Avlöningar ett förslagsanslag av 610 000 kronor,

till Försvarets tandvård: Omkostnader ett förslagsanslag av 265 000 kronor samt

till Försvarets tandvård: Engångsanskaffning av materiel ett reservationsanslag av 36 000 kronor.

Vidare har uti en inom första kammaren av herr K. Wistrand väckt motion (1:347) hemställts att, därest frågan om bildandet av en civilmilitär försvarstandläkarkår befinnes böra anstå tills frågan om en ifrågasatt gemensam försvarsläkarkår blivit närmare utredd, riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 171/1945 angående tandvården vid försvaret måtte besluta att de tandläkare, som redan nu avses att bli anställda, i avvaktan på frågans definitiva lösning erhålla militär tjänsteställ-

ning i enlighet med av försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941 den 19 november 1944 avgivet betänkande.

I fråga om de skäl, motionären anfört till stöd för sitt yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Den genom 1943 års riksdagsbeslut genomförda provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvaret står under ledning av försvarets sjukvårdsförvaltning, vilken för detta ändamål förstärkts med en arvodesanställd tandvårdsinspektör.

För den omedelbara uppsikten över tandvården inom de olika militärområdena svara militärbefälstandläkare. Enär militärbefälstandläkare ansetts under nuvarande förhållanden kunna undvaras inom VII. militärområdet, finnas för närvarande sex militärbefälstandläkare i tjänst. Befattningarna uppehållas av värnpliktiga tandläkare, som hållas inkallade i genomsnitt 3 månader om året. Sammanlagt 24 tandläkare tagas således i anspråk för ifrågavarande uppgifter.

Det praktiska tandvårdsarbetet utövas vid tandpolikliniker, i regel anordnade i anslutning till militära förläggningar. Såsom föreståndare för fasta polikliniker inom försvaret ha anställts 27 civila tandläkare med halvtidstjänstgöring. En väsentlig del av tandvårdsarbetet åvilar emellertid tandläkare, som inkallas till tjänstgöring enligt värnpliktslagen eller tjänstepliktslagen. Sammanlagt omkring 520 tandläkare tagas på detta sätt i anspråk för tandvård inom försvaret under i genomsnitt 2 månader per år, motsvarande omkring 85 helårstjänstgörande tandläkare. Såsom biträden åt tandläkarna ha anställts ett antal tandsköterskor och tandtekniker.

Kostnaderna för den sålunda genomförda provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvaret ha för innevarande budgetår beräknats till 485 000 kronor. I detta belopp ingå dock icke kostnaderna för avlöningar m. m. till personal, som inkallats enligt värnplikts- och tjänstepliktslagarna, liksom icke heller materialkostnader m. m. Dessa kostnader bestridas nämligen i samma ordning som övriga med beredskapens upprätthållande sammanhängande kostnader.

Försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941 har med skrivelse den 19 november 1944 överlämnat slutligt betänkande med utredning och förslag angående tandvården vid försvarsväsendet.

Frågan om den militära tandvårdens samordning med folktandvården.

Tandvårdsutredningen har framhållit, att den tandvård, som bekostades av allmänna medel i vårt land, redan nått en betydande omfattning. Denna tandvård vore dock för närvarande organisatoriskt sett splittrad på skilda,

från varandra fristående verksamhetsgrenar. Det vore emellertid tydligt, att man ur folkhälsans synpunkt och för erhållande av en ekonomisk överblick över de kostnader, som nedlades på denna tandvård, vid bedömandet av en gren av denna verksamhet icke kunde helt bortse från övriga grenar därav. Ville man uppnå en bärkraftig och på sunda ekonomiska principer vilande organisation för den militära tandvården, kunde man icke bortse från detta faktum. Den tandvård, som skulle givas det militära klientelet, måste byggas på den tandvård, som lämnats före den tidpunkt, då vederbörande inträdde i militär tjänstgöring. Vidare måste den under militärtjänstgöringen och därförinnan lämnade tandvården sedermera underhållas, för att de medel, som nedlagts på denna tandvård, skulle kunna anses vara ur folkhälsans och försvarets synpunkt väl använda.

Utredningen har med hänsyn härtill ansett angeläget, att åtgärder vidtoges för effektivisering av småbarns- och ungdomstandvården. Utredningen ansåge nämligen, att en slutgiltig militärtandvård icke kunde uppbyggas, innan dessa frågor nått tillfredsställande lösningar. Hur dessa frågor än kunde komma att lösas, kommer folktandvårdsorganisationen att härigenom erhålla ytterligare belastning. Vidare måste det tandstatus, som uppnåtts bland annat genom militärtandvårdens insatser, vidmakthållas, vilket arbete även i stor utsträckning komme att åvila folktandvården. Det vore sålunda ur skilda synpunkter synnerligen angeläget, att denna så snart som möjligt utbyggdes åtminstone till den omfattning den ursprungligen beräknats erhålla. Avsikten hade varit, att hela folktandvårdsorganisationen skulle vara utbyggd på en tidsperiod av tio år, räknat från den 1 januari 1939. Den programenliga takten för utbyggnaden hade emellertid på grund av skilda omständigheter icke kunnat hållas, ehuru väl planeringsarbetet för denna utbyggnad till största delen hade utförts.

Särskilda utredningar och åtgärder hade vidtagits för hävande av bristen på tandvårdspersonal inom folktandvården. Tandvårdsutredningen ifrågasatte emellertid, huruvida de åtgärder, som sålunda vidtagits, vore tillräckliga för att folktandvården så skyndsamt som önskligt vore skulle nå den utbyggnad, den förutsatts att få. Ur den samlade sociala tandvårdens synpunkt vore det av så grundläggande betydelse, att detta ägde rum, att tandvårdsutredningen starkt ifrågasatte, huruvida icke vissa provisoriska ytterligare åtgärder, exempelvis införande av deltidstjänster, borde tagas under omprövning för ernående av detta mål.

Vid sitt bedömande av frågan om den lämpligaste organisationsformen för den militära tandvården har utredningen främst beaktat tandvårdsbehovet hos de värnpliktiga. Utredningen har nämligen funnit, att omfattningen av tandvårdsbehovet hos de värnpliktiga vore synnerligen stor och nödvändiggjorde en ingående diskussion av frågan, i vilken utsträckning statens ekonomiska resurser och förefintlig tillgång på tandläkare, tand-

sköterskor och tandtekniker borde utnyttjas för meddelande av kostnadsfri tandvård under värnpliktstjänstgöringen.

På grundval av de verkställda undersökningarna har utredningen funnit, att om de 40 000 värnpliktiga, som utredningen räknat med som årlig värnpliktskontingent, samtliga finge den behövliga tandvården utan inskränningar, detta innebure, att minst 160 heltidsanställda tandläkare, minst 160 tandsköterskor och 24 tandtekniker fordrades för vårdens utövande. Det syntes orimligt att med hänsyn tagen såväl till statens ekonomiska situation som även till föreliggande påtagliga brist på tandläkare, tandsköterskor och tandtekniker nu förorda genomförandet av en tandvårdsorganisation av denna omfattning för de 40 000 värnpliktiga. Detta gällde alldeles oavsett organisationens eventuella utformning, antingen inom den militära sjukvårdsorganisationen eller inom folktandvårdens ram. I båda fallen bleve statsutgifterna ungefär desamma och kraven på personal likartade.

Med stöd av verkställda undersökningar har utredningen konstaterat, att de värnpliktigas behandlingsbehov endast i begränsad utsträckning bestämdes av tandsjukdomarnas frekvens. Den tillgång på tandvård och den möjlighet att utnyttja denna, som förelegat före värnpliktsåldern, utövade det bestämmande inflytandet på den vårdform, som de värnpliktiga fordrade. Utredningen hade funnit, att det förelåge stora olikheter i tandvårdsbehovet mellan områden, där tandsjukdomarnas frekvens vore likartad. Detta vore av avgörande betydelse för ståndpunktstagande till frågan om de värnpliktigas tandvårdsbehov inom den blivande fredsorganisationen.

Utredningen har emellertid varnat för optimism beträffande den tidpunkt, då de genomförda tandvårdsförbättringarna före värnpliktsåldern givit en markerad förändring i de värnpliktigas tandvårdsbehov. Det komme nämligen att dröja avsevärd tid, kanske två årtionden, innan en dylik förändring utövade avgörande inflytande. Under sådana förhållanden funne tandvårdsutredningen det nödvändigt att för den militära tandvården föreslå en bärkraftig organisation, som snarast möjligt skulle träda i verksamhet. Med hänsyn till vad i detta sammanhang anförts och till den nuvarande bristen på tandläkare, tandsköterskor och tandtekniker måste denna tandvårdsorganisation erhålla en tämligen elastisk byggnad.

Behovet av komplicerad tandvård kunde och borde, enligt tandvårdsutredningens uppfattning, för närvarande icke tillfredsställas på statens bekostnad. Den militära tandvårdsorganisationen borde helt inriktas på sanering och sådan konserverande vård, som med enkla åtgärder lämnade fullgod restitution och vore ägnad att uppehålla en under tidigare perioder oftast med stöd av allmänna medel lämnad tandvård. Däremot kunde det icke anses rimligt, att den militära tandvårdsorganisationen i de komplicerade fallen toges i anspråk för en tandvård enligt odontologins alla fordringar, vilken enbart för sig skulle kräva ett stort antal tandläkare, tandsköterskor, tandtekniker och arbetsplatser samt medföra väldiga materialkostnader. Den

militära tandvårdsorganisationen borde därför tills vidare taga hänsyn till denna beräknade utveckling, vilket i extrem formulering betydde, att under övergångsåren de komplicerade fallen endast beräknades erhålla vård för akuta skador.

Utredningen har emellertid framhållit, att avsteg från denna princip av praktiska skäl måste göras i många fall. De komplicerade fallen, vilka principiellt sett endast skulle erhålla vård för akuta skador, dominerade inom många områden klientelet på tandpoliklinikerna så att den värnpliktige tandläkarens verksamhet därstädes icke uteslutande kunde ägnas åt de enklare fallen. Här borde därför den konserverande vården även utsträckas till de komplicerade behandlingsfallen. De tänder, som fordrade pulpakirurgiska ingrepp eller protetiska konstruktioner, kunde skyddas från fortsatt kariös förstörelse genom provisoriska behandlingsåtgärder. De tänder däremot, som genom enkel konserverande vård kunde färdigbehandlas, skulle i den utsträckning, så vore möjligt, erhålla denna vård. Fallet borde därefter från den militära tandvårdspolikliniken på därför lämpade remisskort remitteras till hemortens folktandvårdspoliklinik eller, i det fall sådan saknades, till privat tandläkare. Om behandlingen skedde på tid, som i remissen angivits, vore det fördelaktigt, att ifrågavarande fall kunde tillerkännas samma rätt till tandvård mot nedsatta kostnader, som för närvarande tillkomme ungdom i åldern 16—19 år. Med konserverande vård enligt denna princip syntes de militära tandpoliklinikerna kunna göra en betydelsefull insats. Givetvis toge man risken, att i en del av dessa remissfall behandlingen icke fullföljdes på grund av fattigdom, likgiltighet eller brist på tandvårdsmöjligheter. Men i många fall kunde dock intresset beräknas ha väckts för fortsatt tandvård.

Med dessa utgångspunkter har utredningen beräknat, att för de värnpliktigas tandvård skulle erfordras 65 tandläkare med heltidstjänstgöring.

För t a n d v å r d å t f a s t a n s t ä l l t m a n s k a p med lön enligt löneplan Ma i manskapsavlöningsreglementet har utredningen — som förutsett att denna personalkategori skall erhålla fullständig tandvård — beräknat 13 heltidstjänstgörande tandläkare erforderliga. För tandvården åt övriga personalkategorier inom försvaret har utredningen icke beräknat särskild tandvårdspersonal.

Utredningen har förutsett, att tandvården åt de värnpliktiga skulle i hudsak handhavas av värnpliktiga tandläkare under dessas värnpliktstjänstgöring, medan den militära tandvården i övrigt borde ombesörjas av andra tandläkare. Utredningen har räknat med att belastningen å folktandvården vid av utredningen förutsett tandvård åt värnpliktiga komme att ökas. Hur stor denna ökning komme att bli och huru lång tid som komme att förflyta, innan den gjorde sig fullt gällande, syntes erfarenheterna få utvisa.

Vid bedömandet av frågan, vilken organisationsform en militär tandvård i den omfattning som sålunda angivits borde erhålla, har

tandvårdsutredningen enligt sina direktiv haft att undersöka, huruvida den militära tandvården skulle kunna samordnas med folktandvården. Tandvårdsutredningen har ansett sig sakna anledning att ingå på den mångfald skäl, som andragits för och emot ett intimare samgående mellan folktandvård och militärtandvård. De av tandvårdsutredningen utförda undersökningarna hade visat, att tandvård åt den militära personalen fordrade ett stort antal tandläkare. Folktandvårdens slutliga utbyggnad kunde beräknas föreligga först vid en relativt avlägsen tidpunkt. Härav följde, att den tandvårdsorganisation, som skulle efterträda beredskapstidens provisorium, icke finge möjlighet att i större utsträckning koordinera militärtandvården med folktandvården. Tandvårdsutredningen ansåge sig därför nu böra föreslå, att de för den militära tandvården erforderliga tandläkarna användes i en militär tandvårdsorganisation gemensam för hela försvarsväsendet.

Utredningen har emellertid ansett, att den sålunda förordade tandvårdsorganisationen borde göras i viss mån provisorisk. Den militära tandvårdens organisation och omfattning vore nämligen beroende av folktandvårdens, och den organisation, som utredningen förordade, hade till stor del utformats mot bakgrunden av folktandvårdens jämförelsevis ringa omfattning i närvarande stund. När folktandvården fullt utbyggt och rationaliserats, så att en effektiv tandvård kommit hela folket till godo, borde frågan, huruvida en särskild militär tandvårdsorganisation vore behövlig, tagas under omprövning och, om den fortfarande behövdes, dess organisation mera definitivt fastställas.

I *särskilt yttrande* till utredningens betänkande ha två av utredningens ledamöter, professor Ljungdahl och byrådirektör Maunsbach, bland annat framhållit, att de på närmare angivna skäl intoge i princip den ståndpunkten, att man vid utvecklingen av tandvården i riket borde eftersträva, att den militära tandvården — i stor utsträckning även rent organisatoriskt sett — borde utformas som ett led i en allmän folktandvård. Genom tandvårdsutredningens undersökningar hade det emellertid bevisats, att försvarsväsendets tandvårdsbehov vore av den storleksordning, att det vore omöjligt att tillgodose detsamma inom den nuvarande folktandvårdens ram. Frånsett de svårigheter av organisatorisk art, som i nuvarande stund reste sig mot en samordning av den militära tandvården och folktandvården, vore den senares bärkraft ännu för ringa för att tillåta en sådan belastning. I likhet med tandvårdsutredningens övriga ledamöter ansåge ifrågavarande ledamöter vidare, att en effektiv tandvård för försvarsväsendet snarast möjligt borde ordnas. Deras uppfattning vore även, att det komme att dröja flera år, innan folktandvården fått en sådan omfattning och kapacitet, att den kunde åtaga sig en dylik belastning. På grund av dessa skäl, men också enbart på grund av dem, hade nämnda ledamöter ansett en särskild militär tandvårdsorganisation vara nödvändig och därför

efter förmåga medverkat vid utarbetandet av i utredningens betänkande framlagda förslag till en sådan.

Tandvårdsutredningens ställningstagande till frågan om den militära tandvårdens anknytning till folktandvården har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet hörda myndigheter och sammanslutningar. Uttalanden i denna riktning ha sålunda gjorts av *överbefälhavaren, samtliga försvarsgrenschefer, försvarets civilförvaltning och sjukvårdsförvaltning, karolinska institutets kollegienämnd, tandläkarinstitutets lärarråd, tandläkarorganisationerna samt svenska stadsförbundet*. Även *fyra av huvudmännen för folktandvården* ha tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat detsamma utan erinran.

Mot utredningens ställningstagande i denna fråga ha däremot invändningar rests av *medicinalstyrelsen och flertalet huvudmän för folktandvården, statskontoret och svenska landstingsförbundet*.

Departementschefen har för egen del i ärendet anfört följande.

Den militära tandvården, vilken under de första krigsåren fungerade mindre tillfredsställande, synes genom de år 1943 beslutade provisoriska åtgärderna ha erhållit en för rådande förhållanden i stort sett tillräckligt effektiv organisation. Emellertid bygger denna provisoriska organisation i väsentlig mån på tandläkare, som enligt värnpliktslagen hållas inkallade till beredskapstjänstgöring eller ock tagas i anspråk jämlikt tjänstepliktslagen. Organisationen kan således i sin nuvarande utformning icke fungera nöjaktigt efter återgång till fredsförhållanden. Därtill kommer, att de civilanställda tandläkare, som utnyttjas i organisationen — tandvårdsinspektören i försvarets sjukvårdsförvaltning och tandpoliklinikföreståndarna — äro allenast tillfälligt anställda och att en dylik anställningsform icke torde kunna användas på längre sikt, därest fullgoda krafter skola kunna förvärfvas.

Det nu föreliggande sakkunnigförslaget, vilket framlagts av samma utredning, som på sin tid uppdrog riktlinjerna för den nu gällande provisoriska organisationen, åsyftar att bereda de värnpliktiga och försvarets fast anställda manskap en effektiv tandvård även efter beredskapens upphörande. Förslaget innebär i huvudsak ett fortsatt utbyggande av den nuvarande organisationen efter i stort sett oförändrade riktlinjer. Tandvårdsbehovet åt de värnpliktiga har därvid förutsatts skola väsentligen tillgodoses genom anlitande av värnpliktiga tandläkare under dem enligt värnpliktslagen åliggande värnpliktstjänstgöring. Genom viss omläggning av utbildningsplanerna för de värnpliktiga skulle dessas tjänstgöringstid kunna utnyttjas för facktjänstgöring i större utsträckning än enligt gällande utbildningsbestämmelser. Antalet fast anställda tandläkare har ansetts kunna hållas nere.

Förslaget har i huvudsak tillstyrkts av flertalet hörda myndigheter. Vissa av folktandvårdens målsmän — medicinalstyrelsen, svenska landstingsförbundet och ett antal huvudmän för folktandvården — ävensom statskontoret ha däremot rest invändningar mot förslaget och ansett, att i stället åtgärder borde vidtagas för effektivisering av folktandvården.

För egen del vill jag till en början framhålla, att jag i likhet med tandvårdsutredningen och flera av remissmyndigheterna anser, att en slutgiltig militärtandvård icke kan uppbyggas, förrän småbarns- och ungdomsland-

vården blivit tillfredsställande ordnad. En fullt genomförd tandvård för barn och ungdom före värnpliktsåldern måste nämligen väsentligt minska tandvårdsbehovet under värnpliktstjänstgöringen. Emellertid torde det — även om de av tandvårdsutredningen ifrågasatta åtgärderna för förstärkning av folktandvården vidtagas — dröja många år, innan en sådan minskning av tandvårdsbehovet i värnpliktsåldern gör sig gällande i större omfattning.

Den omständigheten, att barn- och ungdomstandvården icke förrän om åtskilliga år kan beräknas bli tillräckligt effektiv, synes mig icke böra föranleda, att tandvården under värnpliktstjänstgöringen nu försummas. Tvärtom måste det vid sådant förhållande betraktas som särskilt betydelsefullt, att de nuvarande möjligheterna till beredande av tandvård åt de värnpliktiga bibehållas och om möjligt ökas. Jag anser därför i likhet med tandvårdsutredningen, att den militära tandvården snarast möjligt bör givas en effektiv och för såväl freds- som krigsförhållanden lämpad organisation, samtidigt som den bör erhålla erforderlig elasticitet. Den militära tandvård, som sålunda bör finnas organiserad, synes icke lämpligen kunna rymmas inom ramen för folktandvårdens organisation med den begränsade omfattning denna nu har. Men den omständigheten, att den militära tandvården nu organiseras för att icke ett olyckligt avbrott skall uppkomma i den militära tandvårdsverksamhet som redan påbörjats, får givetvis icke hindra att frågan om den militära tandvårdens inordnande i folktandvården, i den mån så kan ske, upptages till bedömande framdeles, då gynnsammare förutsättningar härför föreligga. Självfallet bör tillses, att icke folktandvårdens utbyggande onödigtvis försvåras eller försenas genom de åtgärder som vidtagas med avseende å militärtandvården.

Det av tandvårdsutredningen framlagda förslaget synes ur dessa synpunkter vara väl ägnat att i huvudsak läggas till grund för den militära tandvårdsorganisationens utformning. Genom utnyttjande av de värnpliktiga tandläkarnas värnpliktstjänstgöring har behovet av fast anställda tandläkare kunnat begränsas till — förutom viss arvodesanställd personal med kortare årlig tjänstgöring — 44 tandläkare, samtliga halvtidsanställda, innebärande en ökning i förhållande till den nuvarande organisationen motsvarande 8 å 9 heltidstjänstgörande tandläkare. Det må anmärkas, att totalbehovet av tandläkare inom folktandvården beräknats till 1 100, av vilka omkring 800 ännu icke tillsatts. Den fast anställda tandläkarpersonalens utökning inom försvaret torde således icke kunna nämnvärt inverka på folktandvårdens utbyggande. Icke heller omläggningen av de värnpliktiga tandläkarnas utbildning lär kunna tillmätas större betydelse vid denna frågas avgörande.

Utredningen har vid beräkningarna rörande personalbehovet för den militära tandvården förutsatt, att denna såvitt avser de värnpliktiga skulle omfatta allenast de mindre komplicerade fallen, medan övriga tandvårdsfall skulle hänvisas till folktandvården och den privata tandvården. I olika remissyttranden ha uttalats farhågor för att folktandvården icke skulle kunna mottaga det tänkta remissklientelet, varjämte framhållits, att privat-tandvården troligen komme att visa föga villighet till samarbete med militärtandvården mot av staten reglerade taxor. Självfallet kunna här svårigheter möta med hänsyn till den begränsade omfattning folktandvårdens organisation hittills erhållit. Jag kan dock ej finna, att detta bör föranleda uppskov med lösandet av frågan om militärtandvården. I den mån folktandvårdsorganisationen utökas, torde för övrigt berörda svårigheter komma

att minskas. Huruvida, på sätt utredningen föreslagit, värnpliktiga, som för mera komplicerad tandvård remitterats från militärtandvården, böra tillerkännas samma rätt till tandvård mot nedsatta avgifter, som för närvarande tillkommer ungdom i åldern 16—19 år, torde böra ytterligare övervägas.

Med beaktande av vad här anförts föreslår jag, att den nuvarande provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvaret utbygges till en fastare organisation i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits av tandvårdsutredningen. Jag förutsätter emellertid som nämnts, i likhet med tandvårdsutredningen, att frågan om den militära tandvårdens organisation upptages till förnyad omprövning sedan folktandvården blivit utbyggd så att den kan bereda samtliga åldersgrupper effektiv tandvård.

Den militära tandvårdens organisation.

Det av departementschefen i det föregående i princip förordade förslaget rörande den militära tandvårdens organisation förutsätter, att de värnpliktigas tandvårdsbehov i huvudsak skall tillgodoses genom anlitande av de värnpliktiga tandläkarna under dessas värnpliktstjänstgöring. Tandvårdsutredningen har i sådant syfte föreslagit en viss omläggning av värnpliktstjänstgöringen inom ramen för den i värnpliktslagen föreskrivna tjänstgöringstiden, innebärande minskning av den militära utbildningen och fackutbildningen samt ökning av facktjänstgöringen. Rörande behovet av fackutbildning har det synts departementschefen tveksamt, huruvida denna bör begränsas i så stor utsträckning som utredningen föreslagit. Denna fråga läser enligt departementschefen böra i vanlig ordning avgöras av Kungl. Maj:t. En begränsning av facktjänstgöringen skulle medföra en viss minskning av tillgången på värnpliktig tandläkarpersonal för tillgodoseende av tandvården åt de värnpliktiga. Någon ökning av antalet fast anställda tandläkare av denna anledning har departementschefen ansett sig emellertid icke böra nu ifrågasätta.

I syfte att snarast möjligt öka tillgången på värnpliktiga tandläkare inom militärtandvårdsorganisationen har utredningen föreslagit, att huvuddelen av facktjänstgöringen skulle fullgöras året närmast efter tandläkarexamen. Mot en dylik koncentration av facktjänstgöringen, vilken godtagits av de militära myndigheterna, har synts departementschefen i och för sig intet vara att erinra i den mån densamma befinnes kunna genomföras utan att folktandvårdens intressen i för hög grad trädas för när. I samband med prövning av frågan om förlängning av lagen den 30 juni 1943 om viss begränsning av legitimation som tandläkare har denna fråga ansetts böra närmare övervägas.

Ett avsevärt effektivare utnyttjande av de värnpliktiga tandläkarna och av tillgängliga poliklinikutrustningar har kunnat ernås genom de poliklinikföreståndare, som anställdts med stöd av 1943 års riksdagsbeslut rörande den militära tandvårdens provisoriska organisation. Det har synts departementschefen vara välbetänkt att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, något

utöka antalet sådana befattningshavare, vilka liksom nu böra vara halvtidsanställda. Nämda antal har ansetts böra bestämmas till 35.

Poliklinikföreståndarnas praktiska tandvårdsverksamhet har i första hand avsetts för det fast anställda manskapet med avlöning enligt löneplan Ma i manskapsavlöningsreglementet. Enligt berörda reglemente kan manskap av denna kategori enligt Kungl. Maj:ts bestämmande beredas tandvård i större utsträckning än övriga personalkategorier. I avvaktan på tandvårdsutredningens betänkande ha bestämmelser i anslutning till berörda föreskrift i manskapsavlöningsreglementet ännu icke utfärdats. Tandvårdsutredningen har nu anfört, att ifrågavarande personalkategori, som redan åtnjuter sjukvård i full utsträckning, även borde erhålla fullständig tandvård, vilken borde betraktas såsom en löneförmån inom ramen för de naturaförmåner som inräknas i vederbörandes avlöningsvillkor. Departementschefen har anslutit sig till vad sålunda anförts. Chefen för finansdepartementet torde sedermera komma att för Kungl. Maj:t anmäla frågan om meddelande av erforderliga bestämmelser i ämnet. I sammanhang därmed har synts böra övervägas, huruvida på sätt tandvårdsutredningen föreslagit tandläkarutlåtande bör krävas vid sökande av fast anställning vid krigsmakten.

Departementschefen har icke funnit anledning föreligga att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, bereda officerare och underofficerare m. fl. under vissa förhållanden kostnadsfri tandvård i vidare mån än som framgår av gällande avlöningsbestämmelser. Därest sådan personal under av utredningen angivna förhållanden behöver anlita militära tandpolikliniker, har departementschefen ansett, att vederbörande på sätt försvarets civilförvaltning med instämmande av lönenämnderna föreslagit bör erlagga avgift enligt för folk-tandvården gällande taxa.

Erfarenheterna från den nuvarande organisationen av militärtandvården torde ha styrkt behovet av militärbefälstandläkare under beredskapsförhållanden. Emellertid synes detta behov komma att kvarstå även i fredstid, om tandvårdsorganisationen skall kunna erhålla tillräcklig effektivitet och stadga. Utredningen har med hänsyn härtill framlagt förslag om inrättande av 7 befattningar såsom militärbefälstandläkare. Departementschefen har tillstyrkt detta förslag. Militärbefälstandläkaren på Gotland har ansetts samtidigt böra fungera såsom poliklinikföreståndare. I likhet med poliklinikföreståndarna hava militärbefälstandläkarna ansetts böra vara halvtidsanställda, varvid dock förutsatts, att deras tjänstgöringstid skall ordnas så att erforderliga inspektionsresor kunna företagas.

Enligt utredningens beräkningar skulle 100 tandläkare regelbundet komma att utöva den militära tandvården, därav 65 i heltidstjänst och 35 i halvtidstjänst. För att största möjliga effekt skall kunna uttagas av tandläkarna erfordras, att dessa ha tillräckliga hjälpkrafter. En tandsköterska har ansetts böra beräknas för varje heltidstjänstgörande tandläkare. Detta skulle innebära, att 65 tandsköterskor behövas för de 65 heltidstjänstgörande tand-

läkarna och 18 för de 35 halvtidstjänstgörande, eller ialles 83 tandsköterskor. Tandvårdsutredningen har beräknat, att ett behov av 45 extra tandläarkrafter kommer att föreligga utöver den fastare anställda personal, som i det föregående berörts. Av kostnadsskäl har utredningen förordat, att endast 20 av dessa skulle erhålla en mera fast anställning. Till denna fråga återkommer departementschefen i det följande.

Ledningen av den nuvarande provisoriska tandvårdsorganisationen handhaves av en inom försvarets sjukvårdsförvaltning mot arvode anställd tandvårdsinspektör. Enligt utredningens förslag skulle denna befattning utbytas mot en befattning såsom försvarsövertandläkare, vilken skulle placeras på arméinspektionens sjukvårdsavdelning. I ett den 22 december 1944 avgivet betänkande rörande den militära sjukvårdens ledning, utbildningsfrågor och personalorganisation (SOU 1944:66) har emellertid 1944 års militärsjukvårdskommitté föreslagit en omorganisation av försvarets sjukvårdsledning, innebärande ett sammanförande av samtliga hälso- och sjukvårdsfrågor under försvarets sjukvårdsförvaltnings chef, generalläkaren, vilken därmed skulle bli chef för såväl sjukvårdsförvaltningen som en nyinrättad, för försvaret gemensam sjukvårdsinspektion. Förslaget innebär även ett sammanförande av försvarets läkare till en gemensam personalkår. I avvaktan på att ställning kan tagas till detta förslag har departementschefen icke funnit sig kunna tillstyrka den av tandvårdskommittén föreslagna överflyttningen av ledningen för den militära tandvården från sjukvårdsförvaltningen till arméinspektionen. Av samma skäl har med prövning av frågan om inrättande av en civilmilitär försvarstandläkarkår synts departementschefen böra tills vidare anstå. Departementschefen har dock redan nu velat framhålla, att han icke finner det styrkt, att de fast anställda tandläkarnas arbetsuppgifter bli av den art, att de i fredstid kräva civilmilitär ställning.

För ledningen av tandvården inom försvarets sjukvårdsförvaltning erfordras enligt inhämtade uppgifter för närvarande förutom tandvårdsinspektören, vilken har heltidstjänstgöring, ytterligare en tandläkare, vilken för detta ändamål inkallats till beredskapstjänstgöring. Omfattningen av arbetsuppgifterna i fredstid torde emellertid, sedan organisationen blivit helt genomförd, komma att minska, varför departementschefen ansett sig i avvaktan på närmare erfarenheter icke kunna tillstyrka, att för tandvårdsledningen beräknas mer än en tandläkare, motsvarande den av tandvårdsutredningen för arméinspektionen beräknade försvarsövertandläkaren. Vid förfall för denne torde militärbefälstandläkaren i IV. militärområdet böra inträda som ersättare. Därest förstärkning av sjukvårdsförvaltningens biträdespersonal befinnes erforderlig med anledning av den nya organisationen av tandvården, torde tills vidare få anställas tillfällig arbetskraft.

Avlöningsfrågor m. m.

För att den militära tandvårdsorganisationen skall erhålla tillräcklig stadga har det synts erforderligt att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, bereda poliklinikföreståndarna, militärbefälstandläkarna och den för tandvårdens ledning avsedde tandläkaren extra ordinarie anställning, varvid avlöning bör utgå enligt löneplan Eo i civila icke-ordinariereglementet. Tandläkarna hava ansetts lämpligen böra anställas av försvarets sjukvårdsförvaltning med undantag av den för tandvårdens ledning avsedde tandläkaren, vilken bör förordnas av Kungl. Maj:t.

Tandvårdsutredningen har föreslagit, att poliklinikföreståndarna skola placeras i 18 lönegraden. Med beaktande bl. a. av de pensionsförmåner, som bliva förenade med befattningarna, har departementschefen emellertid ansett en placering i 17:e lönegraden vara tillräcklig. Löneställningen för militärbefälstandläkarna har föreslagits kunna bestämmas till 20:e lönegraden, varvid förutsättes, att såväl poliklinikföreståndare som militärbefälstandläkare skola fullgöra i genomsnitt minst $3\frac{1}{2}$ timmars tjänstgöring per dag.

Enligt tandvårdsutredningens förslag skulle den av utredningen för den militära tandvårdens ledning avsedde tandläkaren placeras i 28:e lönegraden. Den av departementschefen föreslagna organisationen innebär viss ökning av ifrågavarande befattningshavares arbetsuppgifter och ansvar. Då det emellertid möter svårigheter att för närvarande bedöma arbetsomfånget under normala förhållanden samt därjämte omorganisation av sjukvårdsledningen är under övervägande har departementschefen ansett försiktigheten bjuda, att ifrågavarande befattningshavare, vilken syntes kunna benämnas tandvårdsinspektör, i enlighet med lönenämndernas förslag tills vidare placeras i 26:e lönegraden.

Departementschefen har intet haft att erinra mot att därutöver försöksvis anställas 20 tandläkare mot ett årligt arvode av 1 200 kronor med skyldighet att fullgöra tjänstgöring en månad årligen. Dagersättning har i enlighet med civilförvaltningens av lönenämnderna biträdda förslag synts böra utgå med 6 kronor vid tjänstgöring å egen bostadsort och med 12 kronor vid tjänstgöring utom egen bostadsort.

Flertalet av de i den provisoriska tandvårdsorganisationen anställda tand-sköterskorna åtnjuter avlöning enligt lönegrad MEx 1 i militära icke-ordinariereglementet. De i ledande ställning stående tandsköterskorna vid arméns polikliniker i Boden, Skövde och Göteborg samt flottans tandpolikliniker i Stockholm och Karlskrona äro dock placerade i lönegrad MEx 4. Tandvårdsutredningen har nu föreslagit, att tandsköterskorna skola placeras i lönegraderna MEo 4 respektive MEo 6. Framställningar om förbättring av tandsköterskornas löneställning ha tidigare gjorts av svenska tandsköterskeförbundet och försvarets civila tjänstemannaförbund samt av försvarets sjukvårdsförvaltning, varvid en placering i lönegraderna MEx 4 respektive MEx 6 föreslagits. Det har synts departementschefen uppenbart, att den

nuvarande löneställningen är alltför låg för att en tillfredsställande rekrytering av tandsköterskor skall kunna säkerställas. Då emellertid den av utredningen för flertalet sköterskor föreslagna lönegradsplaceringen vid jämförelse med lönevillkoren för motsvarande personal vid folktandvården synes något för hög, har departementschefen i enlighet med lönenämndernas förslag förordat, att av de 77 befattningar, som enligt utredningens förslag skulle placeras i lönegrad MEO 4, omkring hälften inplaceras i lönegrad MEO 2. Det har synts böra ankomma på försvarets sjukvårdsförvaltning att besluta om befattningarnas tillsättande. I enlighet med det anförda har departementschefen vid sina anslagsberäkningar utgått från att för tandsköterskor skola inrättas 38 befattningar i lönegrad MEO 4 och 39 befattningar i MEO 2. För de största klinikerna avses 5 befattningar i MEO 6. Departementschefen förutsätter, att sköterskorna icke erhålla extra ordinarie anställning, förrän de blivit prövade under erforderlig tid.

Anställningsvillkoren för tandteknikerna vid försvarets proteslaboratorier hava tills vidare ansetts böra bibehållas oförändrade.

Pensionsåldern för tandläkarna respektive tandsköterskorna har i enlighet med tandvårdsutredningens förslag föreslagits skola bestämmas till 65 år respektive 60 år.

Medel för avlöningar till två tandläkarbiträden, som med anlitande av sakanslag anställts vid Ostkustens och Sydkustens marindistrikts sjukvårdsförvaltningar, hava synts böra beräknas bland övriga för försvarets tandvård erforderliga avlöningskostnader. Befattningarna, vilka för närvarande äro uppförda i lönegrad MEO 4 och innehavas av manliga befattningshavare, ha av försvarets civila tjänstemannaförbund föreslagits skola inplaceras i lönegrad MEO 10 såsom expeditionsföreståndare. Departementschefen har emellertid icke ansett sig beredd att tillstyrka berörda lönegradsuppflyttning. Det har nämligen synts departementschefen kunna ifrågasättas, huruvida icke kvinnlig personal lämpligen bör anställas för ändamålet. Innan ställning toges till förslaget har vidare synts böra förebringas fullständigare utredning rörande behovet i fredstid av biträdespersonal vid ifrågavarande polikliniker.

Materielanskaffning.

Medel hava ansetts böra beräknas för fyra poliklinikutrustningar till en sammanlagd kostnad av 36 000 kronor.

Kostnadsberäkningar och anslagsfrågor.

Anslaget till avlöningar har föreslagits skola fördelas på två anslagsposter, den ena till avlöningar till icke-ordinarie personal och den andra till rörligt tillägg.

Anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal avses i första hand för avlöningar till den extra ordinarie personalen. Kostnaderna för avlöningar till extra ordinarie tandläkare hava beräknats till 216 000 kronor. Medelsbehovet för avlöningar till extra ordinarie tandsköterskor och till tandläkarbiträden vid Ostkustens och Sydkustens marindistrikts sjukvårdsförvaltningar har uppskattats till 200 000 kronor. Från ifrågavarande anslagspost hava vidare ansetts böra bestridas kostnader för arvoden till de tandläkare, som skulle anställas för en månads obligatorisk tjänstgöring per år. Medelsbehovet för årsarvoden till denna personal utgör ($20 \times 1\,200 =$) 24 000 kronor. Till dagarvoden hava beräknats omkring 5 000 kronor. Departementschefen förutsätter härvid, att anslagsposten, som ansetts böra upptagas förslagsvis, må överskridas allenast om kostnaderna för dagarvoden till här avsedda tandläkare överstiga nyssberörda belopp av 5 000 kronor.

Under anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal hava även beräknats medel för tillfälligt anställande av tjänstemän, i första hand de redan anställda tandteknikerna samt i mån av behov även tandläkare och biträdespersonal. Medelsbehovet för ifrågavarande ändamål ävensom för övertidsersättningar m. m. har beräknats till 95 000 kronor.

Anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal skulle i enlighet med det anförda uppgå till 540 000 kronor.

Till rörligt tillägg hava beräknats 70 000 kronor, varför det sammanlagda medelsbehovet under avlöningsanslaget skulle utgöra 610 000 kronor.

Under anslaget till omkostnader hava upptagits medel för bestridande av de av tandvårdsutredningen beräknade material- samt underhålls- och nyanskaffningskostnaderna, tillhoppa 260 000 kronor. Medel hava vidare under detta anslag beräknats för rese- och traktamentsersättningar, vilka uppskattats till 4 000 kronor. Det sammanlagda medelsbehovet under anslaget skulle således uppgå till i avrundat tal 265 000 kronor.

För engångskostnader har i enlighet med det föregående föreslagits skola anvisas ett reservationsanslag av 36 000 kronor.

De sammanlagda kostnaderna för nästa budgetår skulle således uppgå till 911 000 kronor, varav 36 000 kronor för engångskostnader.

Som jämförelse har erinrats om att kostnaderna för den provisoriska tandvårdsorganisationen för innevarande budgetår beräknats till 485 000 kronor. Enär omkostnaderna för närvarande bestridas från andra anslag, innefattar detta belopp uteslutande avlöningskostnader.

Utskottet.

Enligt tandvårdsutredningens föreliggande förslag skulle den nuvarande provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvarsväsendet ersättas med en fastare organisation. Häremot hava vissa erinringar framställts. Sålunda har framför allt gjorts gällande att med hänsyn till den knappa tillgången

på tandläkare en utbyggd militär tandvård skulle komma att verka fördröjande på folktandvården, och att staten i stället borde använda sina resurser för att snabbast möjligt utbygga folktandvården till avsedd kapacitet. Utskottet vill häremot först framhålla, att för den militära tandvården avsett antal tandläkare icke blir av sådan storleksordning, att detta behov i någon nämnvärd grad kommer att påverka rekryteringen av tandläkare till folktandvården. En fullt genomförd tandvård för barn och ungdom före värnpliktsåldern skulle visserligen med sannolikhet minska tandvårdsbehovet under värnpliktstjänstgöringen. Men å andra sidan må framhållas, att, såsom utredningen påvisat, det torde komma att draga en avsevärd tid innan genomförda tandvårdsförbättringar före värnpliktsåldern kunna giva en markerad förändring i de värnpliktigas tandvårdsbehov. I avvaktan härpå synes utskottet nödvändigt, att särskilda åtgärder vidtagas för att den militära tandvårdens behov tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Vid angivna förhållanden och då det militära tandvårdsbehovet är av den storleksordning att det icke kan rymmas inom ramen för nuvarande folktandvårdsorganisation, anser sig utskottet böra tillstyrka att för den militära tandvården en fastare organisation nu uppbygges. I likhet med departementschefen och tandvårdsutredningen förutsätter utskottet emellertid, att frågan om den militära tandvårdens organisation upptages till förnyad omprövning, sedan folktandvården blivit utbyggd så att den kan bereda samtliga åldersgrupper effektiv tandvård. De riktlinjer för organisationens utformande, som angivits av tandvårdsutredningen, synas utskottet böra i allt väsentligt följas.

I fråga om detaljerna i den militära tandvårdens organisation synes utskottet departementschefens förslag härutinnan jämväl böra godtagas. Vad beträffar den föreslagna omläggningen av de värnpliktiga tandläkarnas värnpliktstjänstgöring bör frågan rörande i vilken omfattning fackutbildning skall meddelas avgöras av Kungl. Maj:t. I likhet med departementschefen anser utskottet anledning icke föreligga att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, bereda officerare och underofficerare m. fl. under vissa förhållanden kostnadsfri tandvård i vidare mån än som framgår av gällande avlöningsbestämmelser. Erfarenheterna från den nuvarande organisationen av militärtandvården synas hava styrkt behovet av att ett antal poliklinikföreståndare inrymmas i organisationen ävensom att tandpoliklinikerna inom varje område ställas under ledning och övervakning av en militärbefälstandläkare. För ledningen av tandvården inom försvarets sjukvårdsförvaltning bör liksom hittills finnas anställd en tandvårdsinspektör. Behovet av för organisationen övrig erforderlig personal synes böra tillgodoses i av departementschefen föreslagen omfattning. Utredningen har förordat inrättande av en civilmilitär tandläkarkår, gemensam för de tre försvarsgrenarna. Samma yrkande har framförts i motionen I: 347. Utskottet delar departementschefens mening, att med prövningen av denna fråga bör anstå i avvaktan på

att ställning toges till ett av 1944 års militärsjukvårdskommitté framlagt förslag om sammanförande av försvarets läkare till en gemensam personalkår. Av samma skäl anser sig utskottet ej heller böra tillstyrka det i nämnda motion alternativt gjorda yrkandet att de militära tandläkarna skola erhålla militär tjänsteställning.

Enligt förslaget skulle några ordinarie tjänster icke inrättas, vilket utskottet med hänsyn till organisationens i viss mån provisoriska karaktär finner motiverat. Vad departementschefen föreslagit i fråga om lönesättningen för de olika befattningarna inom organisationen synes utskottet kunna godtagas. Med avseende å tandsköterskorna vill utskottet dock föreslå en mindre avvikelse. Enligt departementschefens förslag skulle dessa sköterskor — med undantag av dem som avses för de största klinikerna — placeras med omkring hälften eller 38 i lönegrad MEo 4 och 39 i lönegrad MEo 2. Ur rekryteringssynpunkt och då sköterskorna enligt vad utskottet inhämtat med avseende å kompetensfordringar komma att likställas, synes utskottet välbetänkt att proportionen mellan befattningarna i nämnda lönegrader förskjutes i för befattningshavarna något förmånligare riktning. Utskottet vill därför föreslå, att av de beräknade 77 sköterskorna omkring $\frac{2}{3}$ eller 51 placeras i MEo 4 och återstoden eller 26 i MEo 2.

Av vad utskottet ovan anfört framgår, att utskottet med nämnda mindre avvikelse tillstyrker de av departementschefen förordade grunderna för organisationen av tandvården inom försvaret.

Vad departementschefen föreslagit i fråga om materielanskaffning samt kostnadsberäkningar och anslagsfrågor har icke givit utskottet anledning till särskilt uttalande.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen I: 347,

a) godkänna de av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 2 mars 1945 angivna grunderna för organisationen av tandvården inom försvaret,

b) fastställa följande personalförteckning för försvarets tandvård, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46:

Personalförteckning.

Extra ordinarie tjänsteman i högre lönegrad än 20.

Befattning	Lönegrad
1 tandvårdsinspektör „.....	Eo 26
c) godkänna följande avlöningsstat för försvarets tandvård, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46:	

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	kronor 540 000
2. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	» 70 000
	<hr/> Summa kronor 610 000

d) under fjärde huvudtiteln för budgetåret 1945/46 anvisa till *Försvarets tandvård*: Avlöningar ett förslagsanslag av 610 000 kronor,

till *Försvarets tandvård*: *Omkostnader* ett förslagsanslag av 265 000 kronor samt

till *Försvarets tandvård*: *Engångsanskaffning av materiel* ett reservationsanslag av 36 000 kronor.

Stockholm den 8 juni 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Lindström, Gränebo, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Mannerskantz, Heiding, Gustaf Karlsson, Gustaf Iwar Anderson, Gillström* och *Albertsson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Svensson i Grönvik, Ward, Pettersson i Dahl, Staxång, Hall, Holmström, Lindholm, fru Alvéén, herrar Boman i Kieryd, Petterson i Degerfors* och *Thapper*.

Reservation

av herr *Karl Andersson*.